

עידן המועדים

הלכות ראש-השנה ויום-הכיפורים (תשפ"א)

על פי פסקי: השולחן ערוך, רמ"א, משנה ברורה, מרן הראש"ל רבינו עובדיה יוסף זצ"ל ועוד
נכתב ונערך על ידי הרב עידן בן-אפרים שליט"א (02-5324067)

השנה ראש-השנה חל בשבת, וארע כן לאחרונה בשנת תש"ע, ויחול להיות כן בעשור זה בשנים: תשפ"ד, תשפ"ז, תשפ"ח.

לכביה מחמת התרגשותו ודביקותו בתפילה, אין בזה מניעה (ס"ט).
[ואע"פ שאסור לאדם לשאול לצרכיו ביום שבת, אבל בראש-השנה שחל בשבת
מותר להוסיף בקשות בסיום התפילה ב"אלוקי נצור" (הליכו"ש, ריג; ילקו"י, תקד).]

ז. שינויים בתפילת ליל-שבת – השנה שראש-השנה חל
בשבת, ישנם כמה שינויים בתפילה: (א) מיד לאחר תפילת מנחה
אומרים קבלת-שבת כרגיל (קודם הפיט "אחות קטנה" (ילקו"י, קפ"ט), ואין
אומרים "במה מדליקין" (רמ"א ס"ט ע"ד; ע"ז) (אלא רק את הסיום "אמר רבי
אלעזר"). (ב) הקהל עומדים בשעת הקדיש שלפני "ברוך" (בא"ח וד"א, ג
לקבלת תוספת רוח). (ג) מכיון שאין תוקעים בשופר בשבת, אומרים
בתפילה "זכרון" תרועה באהבה מקרא קודש (ש"ע תקפ"ב, ז) (ואם טעה
ואמר "יום תרועה", אינו חוזר (ע"ב)). ונכון לומר "אלקינו ואלקי אבותינו,
רצה נא במנוחתינו, קדשנו במצוותיך" וכו' (מ"ב ש"ס, כ; ע"ה), ובסיום
הברכה חותמים: "ברוך אתה ה', מקדש השבת וישראל ויום
הזכרון" [ואם טעה וחתם "מקדש ישראל ויום הזכרון" ולא הזכיר "שבת", אינו
חוזר, כל שהזכיר "שבת" באמצע הברכה, אבל אם לא הזכיר "שבת" כלל, חוזר
ל"אתה בחרתנו" (הליכות שלמה, ריג; חזו"נ, פסח, רכ"ג)]. (ד) אחר תפילת
העמידה, אומר החזן ברכת "מעין-שבע", ובמקום "האל הקדוש
שאין כמוהו", יאמר: "המלך" הקדוש שאין כמוהו, וחותרם "מקדש
השבת" בלבד (רמ"א ש"ס, ג). (ואם טעה ואמר "האל הקדוש", והזכירוהו באמצע
הברכה, חוזר ואומר "מגן אבות בדברו מחיה מתים במאמרו, המלך הקדוש שאין
כמוהו". ואם לא נודע לו שטעה עד שסיים כבר "מקדש השבת", אינו חוזר (קפ"ג).

ה. אבינו מלכנו – אף בראש-השנה שחל בשבת המנהג לומר
"אבינו מלכנו" אחר תפילת שחרית ומנחה (וכן בשבת 'שובה' (ק"ד)
(והאשכנזים אינם אומרים (רמ"א תקפ"ד, א וז"ב, א)).

מנהגי ראש-השנה

ט. ברכות – נוהגים שכל אחד אומר לחבירו: "לשנה טובה
תכתב" (רמ"א תקפ"ב, ח), והספרדים מברכים גם בברכת "תזכה/ו
לשנים רבות נעימות וטובות", והשנה יש להקדים ברכת "שבת
שלום ומבורך" לפני ברכת השנה החדשה.

י. זחירות מכעס – יזהר האדם מאוד שלא יבוא לידי כעס
בראש-השנה, כי מלבד חומרת איסור כעס בכל זמן, הרי כשכועס
בראש-השנה הוא סימן לא טוב. ולכן, אם בא מבית-כנסת וראה
שהשולחן אינו ערוך, לא יכעס ולא יקפיד אפילו בליבו. והאשה
תהיה זריזה לסדר את כל הענינים קודם שיבוא בעלה, וגם זה
יהיה לסימן טוב (בא"ח נצבים, ו; מ"ב תקפ"ג, ה).

יא. אמירת "שלום עליכם" – קודם הקידוש אומרים "שלום
עליכם" ו"אשת חיל" כפי שנוהגים בכל ליל-שבת (כ"ח החיים תקפ"ג, ג;
חזו"ע שבת ב, יג; הלכות חגים לח, א) (ואחר כך יאמרו הסדר שנהוג לאומרו בליל
ראש-השנה, והנוהגים לומר בשבת "אתקינו סעודתא" וכו', יאמרוהו כאן (כה"ח
ש"ס). ובענין הקפות השולחן וברכת הריח ופיט "אזמר בשבחין", הדבר שני
במחלוקת, ובין אם יעשו כן או לא, יש להם על מה שיסמוכו. והנוהגים להניח י"ב
לחמים, יניחום כמנהגם (ע"י שו"ת רב פעלים ח"א סוד ישרים, יג; בא"ח ש"ב ס"ט
בראשית; כה"ח ש"ס). וקודם ברכת הקידוש, אומרים "יום השישי" ו"אלה מועדי".

יב. קידוש וביצעת חפת – עושים קידוש כפי שמופיע במחזור,
ומזכירים גם את יום השבת. ונוהגים לאחר הביצעה לטבל את
הפת במלח ג' פעמים ואחר כך בסוכר (או בדבש) (כה"ח תקפ"ג, ד. וע"י בא"ח
וילך, ד וחזו"ע ר"ב).

מנהגי ערב ראש-השנה

א. תפילה, שופר, חתרת-גדרים – בתפילת שחרית בערב
ראש-השנה אין אומרים וידוי ונפילת אפיים (ש"ע תקפ"א, ג) [ובסליחות,
אם התחילו באמירתן קודם עלות השחר, וארע שהגיעו לידוי ונפילת אפיים
קודם הנץ-החמה, יש לאומרם (ע"י מ"ב ש"ס, כג; מו"ק)]. ואין תוקעים בשופר
בערב ראש-השנה (רמ"א ש"ס) [גם לא בלילה שלפניו (בא"ח, ש"א נצבים, ב; כה"ח, ש"ס,
ע"ז), ואפילו בבית. ואם צריך להתלמד, יתקע בחדר סגור (בא"ח ש"ס; מ"ב ש"ס, כד; כה"ח
ש"ס). וכן הדין גם השנה שראש-השנה חל בשבת, שאין תוקעים בשופר (מ"ב ש"ס
וכה"ח ש"ס, ע"ז), ונוהגים לעשות חתרת-גדרים (כה"ח ש"ס, צ"ט).

ב. תשובה – בערב ראש-השנה ישים כל אדם על ליבו לשוב
בתשובה, ובפרט מעבירות שבין אדם לחבירו, ולא ימתין עד ערב
יום-הכיפורים לבקש מחילה מחבירו, אלא יקדים עצמו למצוה,
וכל היום יעסוק בתורה ובמצוות (חיי אדם קל"ח, ה).

ג. טבילה, תענית, צדקה – יש נוהגים לטבול במקוה טהרה
(רמ"א תקפ"א, ד; בא"ח ש"ס, ג) ויש נוהגים להתענות (ש"ע ש"ס, ב וע"י תקפ"ג, ב),
ויש נוהגים ללכת לבית-הקברות ולהרבות שם בתחינות (רמ"א תקפ"א,
ד; בא"ח ש"א ע"ב, טו ונצבים, ב), משום שבית-הקברות הוא מקום מנוחת
הצדיקים והתפילה מתקבלת שם יותר (מ"ב ש"ס, כז) [ואם לא היה בבית
הקברות ל' יום, צריך לברך "ברכת אשר יצר אתכם בדין", בשם ומלכות (ש"ע ר"ד,
יב)], ונותנים צדקה לעניים (רמ"א ש"ס).

ד. תספורת וביגוד – מנהג ישראל להסתפר בערב ראש-השנה,
ולובשים בגדים נאים לכבוד יום-טוב, להראות שאנו שמחים
ובטוחים בחסדי ה' שיוציא לאור משפטנו לחיים טובים ולשלום
(ע"י ש"ע תקפ"א, ד).

ה. הדלקת-נרות – מדליקים נרות לכבוד ראש-השנה (שעה 6:23),
והשנה שחל ראש-השנה בשבת מדליקים הנרות מבעוד-יום כבכל
ערב-שבת, ומברכים: "ברוך... אשר קידשנו במצוותיו, וציונו
להדליק נר של שבת ויום-טוב" (מ"ב רס"ג, כד) (ואם הזכירו בברכה רק שבת
או יום-טוב בלבד, אין חוזרים ומברכים (מועדי קודש, מ"ג)). ונכון שהנשים לא
תברכנה ברכת "שהחיינו" בעת הדלקת הנרות, ותצאנה ידי-חובה
בברכת "שהחיינו" שמברכים בקידוש (ס"ב).

יש להכין נר-נשמה, כדי שיוכלו להדליק באמצעותו את הנרות
ביום השני [וכן המשתמשים ב'פתיל-צף', טוב שיכינו אותו מבעוד-יום (ילקו"י
י"ט, תקו), אך מעיקר הדין מותר להשחילו גם ביום-טוב (קיצו"ע חזו"ע, שבת ע, ו;
ש"כ יג, כד; שבט הלוי ט, קכח; ילקו"י ש"ס ועוד)], אבל אם החור סתום או שצריך
להרחיבו, אין להשחילו בו הפתילה (ש"כ ש"ס; ילקו"י ש"ס ו-תקיא ד"ה ונהג). וכשמכין
הנרות להדלקה ביום השני, נכון לכתחילה שלא להוציא הפתילות הישנות בידיו
אלא ע"י מזלג וכדומה, והרוצה להחמיר יכין שתי מערכות הדלקה, אחת לשבת
ואחת ליום-טוב (ילקו"י, תקי"ב)].

תפילות ראש-השנה

א. שמחה – התפילות בראש-השנה תהיינה בשמחה ובטוב לבב
ומתוך כוונה גדולה, כי בטוחים אנחנו בישועת ה' שיכתבנו
ויחתמנו לחיים טובים. ולא כאותם שמביאים את עצמם לידי בכי,
שהרי ראש-השנה הוא יום שמחה, וכמו שנאמר: "וְשִׂמְחַתְּ בְּחַגְגְךָ",
ונאמר: "תִּקְעוּ בַחֲדָשׁ שׁוֹפָר בַּכֶּסֶה לְיוֹם חַגְגֵנוּ" (י"ט). אבל אם מתעורר

* **הבהרה:** סתם ציון שבדברינו, הכוונה לעמוד שבספר חזון עובדיה.
ש"ע=שולחן ערוך. מ"ב=משנה ברורה. כה"ח=כ"ח החיים. ילקו"י=ילקוט יוסף.

יט. מוקצה – בהיות ואסור לתקוע בשופר בשבת, הרי הוא מוקצה ואסור לטלטלו (רמ"א שם, ד; תקפח, ה) (ומכיון שבימינו מקפידים עליו לשומרו ולא להשתמש בו לשאר דברים, דינו כמוקצה מחמת חסרון כיש, ואסור בטלטול אף לצורך גופו או מקומו (שם"כ כח, הערה 9; הגריש"א בשלמי יהודה א, י). אבל ביום השני של ראש-השנה, השופר אינו מוקצה, מכיון שמוותר לתקוע בו למי שצריך. ומכל מקום אין לאדם גדול לתקוע בשופר סתם כי אם להוציא אחרים ידי-חובה (ורק ילדים קטנים מותרים לתקוע כל היום כדי להרגילם בתקיעות (רמ"א, תקפז). וביום שבת אפילו קטן שלא הגיע לגיל חינוך לא יתקע בשופר (מס"א תקפח, ט ותקפס, ה ותקצו, ג).

כ. הפסק – אסור להפסיק כלל בדיבור בין הברכה לתקיעת השופר. ואם סח שלא מענין השופר והתקיעות - צריך לחזור ולברך. וכן אסור להפסיק בדיבור בין סדר תש"ת לתש"ת, ובין תש"ת לתר"ת. ואיסור זה חל גם על התקוע וגם על קהל השומעים. וכמו כן אין להתוודות בפיו בין סדר לסדר (כפי שמופיע בכמה מחזורים), אלא די בכך שבאותה שעה יהרהר בתשובה בליבו (קלה). ואפילו בין תקיעות דמיושב לתקיעות דמעומד אין לדבר אלא מענין התפילות והתקיעות (ואם הוצרך להתפנות, יכול לברך ברכת "אשר יצר" (קלח).

כא. נשים – נשים פטורות ממצות שופר, מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמה (ש"ע תקפס, ג וד). ומכל מקום, הנהוגת לשמוע קול שופר, יפה עושה, ויש לה שכר מצוה (מ"ב שם, ח). [ותאמר שעושה כן "בלי נדר". ואשה שכבר נהגה כן, צריכה להמשיך במנהגה, או שתעשה התרת-נדריים (בא"ח צבבים, יז; חז"רע קל).]

כב. קטנים – קטנים שלא הגיעו לגיל מצוות, פטורים ממצות שופר, ואם הגיעו לגיל חינוך, מצוה לחנכם במצוה זו. ומכל מקום אין להביא לבית-הכנסת ילדים קטנים ביותר הגורמים להפרעות ומסכיחים את דעת הציבור מהתפילה ומשמיעת קול השופר כראוי (קיצור של"ה, הובא בקמח סולת עמי תא סג"ג; מ"ב תקפז, טז).

מנחה, תשליך, סעודה שלישית

כג. מנחה - בתפילת מנחה בשבת, אומרים בפתיחת ההיכל פסוק "ואני תפילתי" (בא"ח ש"ב בראשית, לא), קוראים שלושה עולים בפרשת האזינו, ולאחר חזרת השליח-ציבור אומרים "אבינו מלכנו" (קד) ואחר כך אומרים "צדקתך" (ש"ע תקפח, א; קפה) (והאשכנזים אינם אומרים "אבינו מלכנו" בשבת (כ"ל בסעף ה) וכן לא "צדקתך" (רמ"א תקפח, א). - ויש להקדים את תפילת מנחה, כדי שישפיקו לאכול סעודה שלישית מבעוד-יום (שהרי אוכלים סעודה שלישית אחרי מנחה (רמ"א רצא, ב).

כד. תשליך – נוהגים ביום הראשון של ראש-השנה, אחרי תפילת מנחה, ללכת אל הים, נהר, מעיין או באר מים חיים ולומר שם "תשליך" באמירת פסוקי "מי אל כמוך" וגו' (שער הכוונות ז; רמ"א תקפג, ב), ובעת האמירה מנערים את שולי הבגד העליון (כה"ח שם, ז). ונקרא בשם "תשליך" על פי הפסוק (מיכה ז, יט): "וְתִשְׁלֹךְ בַּמַּצְלוֹת יָם פֶּלַח חֲסֵאוֹתֵם". ואם אין אפשרות להגיע למקור מים, אפשר למלא כלי עם מים ולאומרו בבית-הכנסת או בבית. [והשנה לרגל המצב, יכולים להניח כלי במרכז ביהמ"ד וכל אחד יאמר התשליך במקומו ולא יצטופפו סביב].

ואף השנה שחל יום ראשון של ראש-השנה בשבת, יכולים לעשות תשליך בשבת, ורק אם אין במקום עירוב, לא יוצאו לשם מחזורים, אלא יאמרו הפסוקים בלבד. ואם יש חשש שיבואו לידי חילול שבת על ידי הוצאת המחזורים, יש לדחות סדר התשליך ליום השני של ראש-השנה (מ"ב תקפג, ה; קפז). [ומי שלא אמר תשליך בראש-השנה, יכול לאומרו במשך כל עשרת ימי תשובה (נעמי גבריאיל סט, טז).]

כה. נשים וקטנים – נשים וקטנים אינם חייבים בסדר אמירת תשליך (נסי"ג שם, ח), אך רשאים לאומרו, ובלבד שהנשים תקפדנה על גדרי הצניעות בלבושן ובהתנהגותן, ושלא תתערבנה בין האנשים.

כו. סעודה שלישית – אוכלים סעודה שלישית כדרך שאוכלים בכל שבת. ומצוה להתחילה לפני תחילת שעה עשירית (שעה: 4:15) משום כבוד החג כדי שיאכל בו לתיאבון. ולאחר זמן זה, מצוה לכתחילה ליהרר שיאכל עד כביצה פת (54 גרם) (ע"י ש"ע רמ"ט, ב ורמ"א תקכט, א ומ"ב שם, ח וחז"רע י"ט, ז).

יום שני של ראש-השנה

כז. תפילת ערבית – בתפילת ערבית במוצאי-שבת אומרים "וְתוֹדְעֵנוּ" (לפני "ותתן לנו". והוא מלשון דעת, שהבדלה נאמרת ב"חונן

יג. סימנים – מנהג ישראל להביא על השולחן בשני הלילות של ראש-השנה מיני פירות וירקות שיש בהם רמז לסימן טוב לכל ימות השנה, ומביאים: תמרים, רימונים, תפוח בסוכר או דבש, רוביא (לוביא), כרתי (לוף), סילקא (עלי תרד, ולא לפת אדום הנקרא סלק (צז) ודלעת (ע"י ש"ע תקפג, א).

והמנהג הנכון הוא להביאם לאחר שנטל ידיו וברך "המוציא" ואכל כזית מן הפת. ומברכים תחילה על התמרים "בורא פרי העץ" ומכוונים לפטור את שאר פירות העץ, טועמים מן התמר, ואחר-כך אומרים את נוסח ה"יהי רצון" כפי שמופיע במחזורים, ואוכלים את התמר, וכן ינהג ביתר הסימנים (בא"ח צבבים, ד; צג) (ויזהר שלא יברך ברכת "בורא פרי האדמה" על מיני ירקות מבושלים כמו רוביא, דלעת או ברכת "שהכל" על ראש כבש, אפילו אם אינו אוכלם עם הפת). - ורשאים בני הבית לברך בעצמם ברכת "בורא פרי העץ", ואינם חייבים לצאת ידי חובה דוקא בברכתו של בעל הבית (אפילו אם ענו אחרייו "אמן" (צח).

יד. חסעודה – אוכלים ושותים ושמים בראש-השנה (ש"ע תקצז, א), שאף על פי שהוא יום דין, מכל מקום שייכת בו מצות "וְשִׂמְחֵת בַּחֲגֵיךָ" (מ"ב, א), ומכל מקום לא יאכל כל שובעו, למען לא יקל ראשו, ותהיה יראת ה' על פניו (ש"ע שם). ואין ראוי לעשות "על האש" בראש-השנה, גם אם מעביר מאש דלוקה וכו'.

טו. מאכל חמוץ/חריף – יש נוהגים שלא לאכול מאכלים חמוצים, וכן יש נמנעים מאכילת דברים חריפים (צט). ויש אומרים שאם מערב דברים חמוצים בתבשיל או במשקה באופן שאינו הופכם לחמוצים, אלא רק נותן בהם טעם טוב, אין חשש כלל (פסקי תשובות ג, רה הערה 30. וכן שמעתי משם הגר"צ אבא שאול זצ"ל), והוא הדין אם מתענג באכילת חריף או חמוץ (ילקו"י, ע"ד ד"ה וכ"ז).

טז. ניצול הזמן/תהלים – יזהר בראש-השנה שלא ידבר דברים בטלים, וינצל את הזמן ללימוד תורה להרבות בזכויות ומליצי יושר, ועל ידי כך מעורר גם את המלאך שלו למעלה להתפלל עליו, מה שאין כן כשהוא יושב בטל (כף החיים תקפג, לו), וכל שכן שאין לעסוק בשיחה בטלה וקריאת עיתונים. ויש נוהגים לקרוא את כל ספר התהלים בכל יום מימי ראש-השנה, שמנין המזמורים ביחד הוא מנין כפ"ר (כה"ח שם, לח; קפה).

יז. שינה – מנהג טוב שלא לישן ביום ראש-השנה (רמ"א תקפג, ב), ואם ראשו כבד עליו, יישן מעט אחרי חצות היום (בא"ח צבבים, יא). ומכל מקום, ההקפדה היא במי שאינו מתחשב בקדושת היום, והולך לישון ללא כל סיבה מוצדקת, אבל כשהלך לישון בלילה ואינו מתעורר משינתו בעמוד השחר אלא לאחר מכן, אין בכך זלזול בראש-השנה (הליכות שלמה, כ; חז"רע קפז). ורבים נוהגים להתפלל בראש-השנה עם הנץ החמה, ותבוא עליהם ברכה.

★ חכמה משבת ליום-טוב שני – אסור לעשות הכנות מיום הראשון של ראש-השנה שהוא שבת ליום-טוב שני (ש"ע תקג, א ומ"ב ד), עד לאחר צאת-הכוכבים [ואז אין צריך לומר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש"]. ולכן, אסור להדיח כלים ולערוך שולחן בשבת לכבוד היום השני. ומכל מקום אם מדיח הכלים או מסדר הבית כדי שיהיה נאה ומסודר לכבוד שבת, מותר (מ"ב שב, יט).

ומותר להוציא בשבת אוכל מהמקרר על מנת שיפשיר ויהיה מוכן לכבוד היום השני, ואין זה בכלל הכנה (חז"רע שבת ב, תמח). ומותר להניחו על הפלאטה בעודה כבויה, אף שתידלק כעבור זמן (ע"י שעון-שבת שכוון מערב-שבת) (מדר הגר"עי זצ"ל בכת"י ביתד המאיר גליון 200 עמ' 526), למרות שהתבשיל לח וצונן, כל שהוא מבושל כל צרכו (חז"רע שבת ד, שמתח). - והמחליף בגדים ליום השני, לא ילבשם ביום שבת סמוך לחשיכה, משום שנראה כמכין משבת ליום-טוב, אלא ילבשם מבעוד יום ויכוין שלובשם גם לכבוד שבת, או שילבשם לאחר כניסת החג (כה"ח תקכט, כג).

מצות שופר

יה. חמיעוזה/שבת – מצות עשה מן התורה על כל אחד מישראל לשמוע קול שופר בראש-השנה, שנאמר: "יום תרועה יהיה לכם". והשנה שהיום הראשון של ראש-השנה חל בשבת, חכמים ביטלו את מצות תקיעת שופר ביום שבת (מפני שיש לחוש שיבוא האדם לעבור על איסור הוצאה במקום שאין בו עירוב, כאשר יולך את השופר לאדם בקי שילמדנו כיצד לתקוע) (ר"ה כט; ש"ע תקפח, ה), ותוקעים רק למחרת ביום השני, ומברכים ברכת "שהחיינו" על השופר (ש"ע תר, ג).

עליו תשעה קבים מים (כ-12 וחצי ליטר מים) (דמ"א שם), ואפשר לעשות כן גם על ידי מקלחת (דמ"ח). ויש נוהגים לקבל מלקות, שמתוך כך יתן אל ליבו לשוב מעבירות שבידו (ע"י שו"ע תרד, ו).

לה. אכילה – מצוה להרבות באכילה ושתיה בערב יום-הכיפורים (ברכות ח: ושי"ג; שו"ע תרד, א), והיא מצוה מן התורה, ויש לאדם למעט בלימודו כדי לאכול ולשתות (מ"ב, א). ועיקר מצות האכילה ושתיה היא ביום של ערב יום-הכיפורים, ולא בלילה. ואף הנשים חייבות במצוה זו (דל"א). ולכתחילה צריך לקבוע לפחות סעודה אחת על פת (דל"ה). ויעשה כל מעשיו לשם שמים, וה' לא ימנע טוב להולכים בתמים (בא"ח וילך, א). – והעושה מלאכה בערב יום-הכיפורים, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם (מל"ח סז, כ; רל"ז).

לו. מנחה מוקדמת/וידוי – מתפללים מנחה גדולה בעוד היום גדול, לפני סעודה מפסקת, ואומרים וידוי (שו"ע תרד, א) בסיום התפילה לאחר הפסוק "יהיו לרצון" וכו' כמו ביום-הכיפורים (ע"י דמ"א שם ומ"ב ב; רמ"ט), ותיקנו כן שמא יארע לו דבר קלקלה בסעודה שיחנק או שתטרף דעתו ולא יוכל להתוודות אחר כך (מ"ב שם, א). ואומרים "אבינו מלכנו" (רמ"ט) [והאשכנזים אינם אומרים (דמ"א תרד, ה)].

לז. בגדים נאים/מפז לבגד – נוהגים ביום-הכיפורים ללבוש בגדי חג, ויש שלובשים בגדי לבן (דמ"א ס"ט תרי). ומציעים השולחן ופורסים עליו מפה יפה כמו בשבת (שם; בא"ח וילך, יז) ונותנים עליה ספרי קודש (רס). ומתעטפים בטלית מבעוד יום בברכה (מ"ב תריט, ד), כדי להתפלל עימה בכוונה, ולעמוד באימה ובריאה (דס"א).

לה. חזלקת נרות/שיחיינו – מצוה להדליק נרות לכבוד יום-הכיפורים (שעה 6:11), ומברכים: "ברוך וכו' וציונו להדליק נר של יום-הכיפורים" (ע"י שו"ע דמ"א תרי, א-ב; רנ). ולאחר ההדלקה תחלוץ האשה מנעלי העור, ותברך ברכת "שהחיינו", כיון שבברכה זו מקבלת עליה קדושת היום, ונאסרת בכל חמשה עיניים (רנ) [והנכון שתחלוץ הנעליים קודם ההדלקה. – ואם הולכת לבית-הכנסת תזהר שלא תחזור לברך "שהחיינו" ב"כל נדר" יחד עם החזן (שעה"צ תריט, ז)]. – ויש להכין נר נשמה עבור ההבדלה במוצאי הצום (ראה להלן בסעיף מט).

🕯️ יום-הכיפורים 🕯️

לט. חמשה עיניים – יום-הכיפורים אסור בעשיית מלאכה, ובחמשה עיניים: אכילה ושתיה, רחיצה, סיכה, נעילת הסנדל ותשמיש המטה. וכל האיסורים חלים כבר מהלילה (שו"ע תרי"א, א), ועל עשיית מלאכה ואכילה ושתיה, חייב כרת.

מ. צום/מעוברות ומניקות – הכל חייבים להתענות ביום-הכיפורים, ואף נשים מעוברות ומניקות מתענות ומשלימות את הצום (שו"ע תרי"א, א), אפילו בחודש התשיעי להריון (רפ), אלא אם כן יש בעיות בהריון (דימום, כאבים והתכווצויות, הפלות חוזרות ועוד), שאז יש להיוועץ עם רופא ורב כיצד לנהוג (ע"י שם ורצה).

מא. חולצה – חולה שיש בו סכנה, אסור לו לצום, פן יכבד חוליו ויבוא לידי סכנה, אפילו אם החולה אומר שאינו צריך לאכול, אין לו להתענות. ובמקום חשש סכנה, אסור לו להחמיר על עצמו ולהתענות, שהרי נאמר (ויקרא יח, ה): "וְחַי בְּקִיָּם" – ולא שימות בהם (יומא פ"ה), ומקיים מצוה באכילתו. ולצערנו, ישנם אנשים שצמים בניגוד לדעתם של הרופאים והרבנים, ומסכנים את עצמם, ועבירה היא בידם. לפיכך כל חולה צריך לפנות לרופא המטפל שלו (וישנה עדיפות לרופא ירא שמים (ע"י באה"ל ר"ס תרי"ח)), שיחווה דעתו אם הצום עלול לגרום לו סכנה, ולאחר מכן יתייעץ עם רב מורה הוראה שיחווה דעתו מבחינה הלכתית כיצד עליו לנהוג.

★ חולה שצריך לבלוע כדור שטעמו גפום – אם יכול לבלוע ללא מים, יעשה כן. ואם אינו יכול לבלוע בלא מים, יתן במים דבר מר, כגון תמצית תה מרוכזת או אבקת סודה וכדומה, וישתה מים פחות משיעור להעביר הכדור (ע"י אור לציון ג, רסה; ד, ק"ז).

מב. יולדת – (א) יולדת תוך 3 ימים משעת לידתה, לא תתענה כלל (שו"ע תרי"ד, ד), ותאכל לשיעורים (יחיד"ג, ו; ר"א), ואפילו אומרת שיכולה לצום והרופא מאשר זאת, אסור לה להתענות (דצ"א). (ב) מ-3 ימים ועד 7, אם אמרה בפירוש שאינה צריכה לאכול, מותר לה להתענות, ואם לא אמרה כלום או שאומרת שאינה יודעת אם צריכה, מאכילים אותה לשיעורים (שו"ע שם ומ"ב י"א ושנה"צ סז). (ג) מכאן ואילך הרי היא כשאר חולה שאין בו סכנה, שאף אם

הדעת"), שהיא הבדלה בתפילה בין שבת ליום-טוב (כדוגמת "אתה חוננתנו") (שו"ע תקצט וחצ"א, ב). (ואם שכח לאומרו במקומו ונזכר קודם שחתם "מקדש ישראל ויום הזכרון", ואומר שם וחזור "לקדשנו במצוותיך" ומסיים (ג). ואם כבר חתם "מקדש ישראל ויום הזכרון", אין צריך לחזור, כיון שעתידי להבדיל על הכוס (מ"ב תצ"א, ד). ואם טעם לפני הקידוש וההבדלה, צריך לחזור ולהתפלל ולומר "ותודיענו" (ס).)

כה. חזלקת נרות – מדליקים נרות לכבוד היום השני, ויזהרו שלא להדליק קודם צאת השבת [והנוהגים כרבינו-תם, ימתינו לשעה: 8:00]. ויש להעביר אש מנר שהודלק מערב החג (ע"י שו"ע תקב, א ומ"ב ד), ומברכים: "ברוך... אשר קידשנו במצוותיו, וציונו להדליק נר של יום-טוב". קודם ההדלקה תתפלל האשה תפילת ערבית ותאמר "ותודיענו" (שהיא הבדלה), ואחר כך תדליק הנרות (ואם שכחה ולא אמרה בתפילה "ותודיענו", או שאינה מתפללת תפילת ערבית, אזי אחר צאת-הכוכבים לפני שתדליק הנרות, תאמר: "ברוך המבדיל בין קודש לקודש") (מ"ב דצ"ט, לז), ובסיום ההדלקה תזהר שלא לכבות הגפרור אלא תניחנה שיכבה (ע"י שו"ע תקיד, א).

כז. תיקון חנרות – המדליקים נרות שעוה יזהרו שלא לחמם ביום-טוב את תחתית הנר באש על מנת להדביקו בפמוט, מחשש מירוח (מ"ב תקיד, יח; כה"ח שם, מא). ואם הפמוט סתום משעוה מותר לנקותו על ידי סכין (כה"ח שם; חזו"ע, י"ט, ס"א), אבל לאחר שהסיר השעוה אסור לטלטלה (שש"כ י"ג, מג מד, י), והעצה הטובה ביותר עבורם היא להשתמש ב"נרוניות".

ל. סדר קידוש וחזרה/בליל שני – בליל שני של ראש-השנה שהוא מוצאי-שבת, משלבים בקידוש גם את ההבדלה, סדר זה נקרא בלשון חז"ל: "יקנה"ז", שהם ראשי-תיבות של סדר הברכות בקידוש: י"ן (ברכת "בורא פרי הגפן"), קידוש (ברכת "מקדש ישראל ויום הזכרון"), נ"ר ("בורא מאורי האש"), הבדלה (ברכת "המבדיל בין קודש לקודש"), ואם טעה וסיים המבדיל בין קודש "לחול", יצא (חזו"ע פסח, ערב), זמן (ברכת "שהחיינו") (רמב"ם שבת כ"ט, כב; שו"ע תנ"ג, א). (ואין מברכים על בשמים (מ"ב שם, ג; תצ"א, ג), לפי שבכל מוצ"ש תיקנו לברך עליהם כדי להשיב הנפש מצער יציאת הנשמה יתירה של שבת, אך כשחל חג במוצ"ש, עונג ושמחת חג משיבים הנפש ואין צורך בברכת הבשמים. ואם טעה ובירך על בשמים, יריח מהם ומשיך בברכותיו (ספר פסח שחל בשבת י"ז, ט). – והאשכנזים יושבים בקידוש זה (מ"ב תנ"ג, ג).

לא. נר חזרה/לילה – מותר לברך ברכת "מאורי האש" גם על הנרות שהדליקו לכבוד החג (אורל"צ ח"ג י"ח, ג; ילקו"ט פסח ג, רסה, ואף שהחשמל דלוק בבית). [ואף שמצוה מן המובחר לברך על אבוקה (שו"ע רח"ב, ב), מכל מקום אין להשתמש באבוקה שרגילים להדליק בכל מוצאי-שבת מפני שאסור לכבותה, ומכיון שהיא דולקת זמן רב הדבר מסוכן. ואפשר מערב-שבת לקחת "נרוניות" ולעשות בשעוה חור נוסף ולהשחיל בו תפילה מנרונית אחרת או גפרור ובכך ליצור אבוקה, והיא תכבה מעצמה ללא חשש. או לחתוך חתיכה מהאבוקה של מוצ"ש, ולהדביקה למגש מתכת או פמוט. ואין לחבר גפרור לנר או שני גפרורים, לפי שבפירוד הלהבות יש חשש כיבוי (אורל"צ שם; ילקו"ט רס"ז)]. אבל אין לברך על הנר-נשמה שהודלק מערב-שבת, כיון שלא הודלק על מנת להאיר אלא בכדי להעביר ממנו אש לצרכי בישול וכדומה (שש"כ ס"א, כז וכד"ן נר של חת בשו"ע שם, י"ב; ילקו"ט, רס"ז).

🕯️ ערב יום-הכיפורים 🕯️

לב. כפרות – נוהגים לעשות כפרות בערב יום-הכיפורים, ויש העושים זאת בכסף (ע"י חיי אדם קמ"ד, ד), ויש העושים בשחיתת עוף (ע"י שו"ע דמ"א, תרה) [ולמעוברת לוקחים שתי תרנגולות ותרגול אחד (מ"ב ג), וכיום מצב הכפרות עגום מבחינת צער בעלי-חיים, ורבים משליכים העופות לאשפה, ומוטב לעשות הכפרות בכסף]. וכשמסובבו כסף סביב לראשו, יאמר: "אלו המעות חליפת" וכו', ויהרהר באותה שעה בתשובה (בא"ח וילך, ב; מ"ב, ב).

לג. סליחות/תפילה – משכימים בערב יום-הכיפורים לומר סליחות, ואומרים וידוי ונפילת אפיים, ועושים התרת נדרים (רמ"ט). ובתפילת שחרית אומרים "אבינו מלכנו" (שם) אבל אין אומרים וידוי ונפילת-אפיים (שו"ע תרד, ב) לפי שנוהגים לעשותו קצת כמו יום-טוב (מ"ב, ג). [והאשכנזים אינם אומרים "אבינו מלכנו" (דמ"א שם; קיצושי"ע קלא, ב)].

לד. טבילה במקוה/מלקות – מנהג יפה לטבול בערב יום-הכיפורים במקוה טהרה (ע"י שו"ע דמ"א תרד, ד ובא"ח וילך, ה) (וטוב שישיר מגופו כל דבר חוצץ (דמ"ח). ועל פי הקבלה זמנה החל משעה קודם חצות (קדוש בציון, קל"ח). ואם אין לו אפשרות לטבול מאיזו סיבה שהיא, ישפוך

שמה יבלע קצת בגרונו (מ"ב, יא). ונוטל אדם ידיו שחרית עד סוף קשרי אצבעותיו, ומברך "על נטילת ידים" (שם, ב). וכן כשעשה צרכיו (ש"ע ורמ"א, שם, ג) או קודם תפילה, נוטל ידיו כנ"ל (ש"א, ו) ואם היו ידיו או רגליו או שאר גופו מלוכלכים, או שנטף דם מחוטמו, מותר לרוחצם (במקום הטינוף (מ"ב, א)), שלא אסרו אלא רחיצה של תענוג (שם, א ורמ"א, ג). – וכן החולה רוחץ כדרכו, אף על פי שאינו מסוכן (רמ"א, שם, ט). וגם הכהנים העולים לדוכן לנשיאת כפיים, מותר להם ליטול ידיהם עד פרק הזרוע, לפי שאינם מתכוונים לשם תענוג (רמ"א, שם, ג ומ"ב, ז).

מז. סיכח – אסור לסוך אפילו מקצת גופו, ואפילו שלא לשם תענוג אלא להעביר הזוהמה. אבל אם הוא חולה, אפילו אין בו סכנה, או שיש לו חטטים בראשו, מותר (ש"ע תרי"ד, א), כל שדרך הבריאים לסוך כן אף ביום חול (מ"ב, ב).

מז. נעילת הסנדל – אסור לנעול סנדל או מנעל של עור, אפילו הוא של עץ ומחופה עור (ש"ע תרי"ד, ב), אפילו אם נועל על גבי גרביים (ש"ג) ואפילו בבית (מ"ב, ז). אבל נעליים מגומי, בד ושאר מינים, מותרות (ש"ע שם), אף שהן נוחות יותר מנעלי עור ורגילים ללבושן במשך השנה (כדוגמת נעלי "קרוקס"), כיון שגזירת חכמים היתה רק על נעלי עור (ש"ע שם). [ויש לברך ברכת "שעשה לי כל צרכי" אף ביום-הכיפורים (מ"ב תקנ"ד, לא; ש"ס). ויש נוהגים שלא לברכה (בא"ח וי"ב, ט וילך, יז)].

מז. חולצה/יולדת/קטנים – חולה, אף על פי שאין בו סכנה, וכן יולדת תוך 30 יום ללידתה, וכן מי שיש לו מכה ברגליו - מותרים לנעול מנעל של עור (ש"ע תרי"ד, ג), כל שאין ברשותם נעלי גומי (ש"ע). – וילדים קטנים שלא הגיעו לגיל מצוות מותרים בנעילת הסנדל, ומכל מקום טוב שגם הם ינעלו נעליים שאינן מעור (ש"ע שם).

מט. הבדלה – נשטים: בהבדלה במוצאי יום-הכיפורים אין מברכים על בשמים (ש"ע תרכ"ד, ג). ומכל מקום, טוב שבסיום ההבדלה לאחר ששתה מהכוס כראוי, יביאו לפניו בשמים ויברך עליהם (ש"ע ט"ז). **טאורי האש:** מברכים ברכת "בורא מאורי האש" בהבדלה רק על אור ששבת, דהיינו, על נר שהיה דולק והולך מערב יום-הכיפורים עד מוצאי יום-הכיפורים [או על נר שהדולק ממנו (ש"ע ט"ז)], אבל אין מברכים על אור שנוצר עתה (ש"ע שם, ד-ה; רחצ, ח) על ידי גפרור וכיוצא בזה. [אשה שבעלה מאחר לבוא מבית-הכנסת, יכולה להבדיל בעצמה ולטעום מן היין, ולאכול ולשתות מיד (ש"ע רצ"ו, ח ומ"ב לה-לז)].

נ. זמן רבינו-תם/ברכת חלבנה – המנהג הוא כדעת הגאונים, ש-20 דקות אחר השקיעה מסתיים הצום ומוסיפים עוד דקה אחת לתוספת יום-הכיפורים להוסיף מחול על הקודש (ע"י ש"ע תרכ"ד, ב) [ונוהגים בבית-הכנסת בשעה זו לתקוע בשופר (ע"י ש"ע תרכ"ג, ו)], ויכולים לאכול ולשתות לאחר הבדלה על הכוס (וצאת הצום בלוח הוא בשעה 7:03). ואולם לדעת רבינו-תם צאת-הכוכבים הוא 72 דקות אחר שקיעת החמה, ואסור לאכול ולשתות עד זמן זה (ש"ע 7:46). וחובה קדושה על כל מי שיכול, שינהג כן. אבל מעוברות ומניקות, חולים אפילו אין בהם סכנה, או נערים שזהו צומם הראשון או שהם חלשים, אין להם להחמיר בזה. – ונוהגים להתמתן ולברך ברכת חלבנה רק במוצאי יום-הכיפורים, כדי לקדש חלבנה בשמחה (רמ"א ט"ט תרב"ב). [ויש נוהגים להקדים ולברך ברכת חלבנה קודם יום-הכיפורים, כדי שתבוא מצוה זו ותכריע הכף של זכויות (מ"ב שם, ט)].

ניתן להשיג את העלון באתר "מאור לפסגה" www.maorlapisga.org
העלון מוקדש לרפואת ירדנה בת עליוזה, דניז בת ג'ולייט, עדי בת בת-שבע. **להצלת** משפחת סאלס חיקרה, יצחק בן מאיה, ישראל מאיר בן מניה, בן בנימין יחושע בן עדנה, אלון בן אביגיל רבקה, יפעת בת רחל, שלמה עמאר בן סולטנה, משה אשורי. **חזון הגון** לארטל בת תמר, יעקב בן מרינה, קרין בת מאיה. **זש"ק** לאפיך בת שולמית. **הלילוי נשמת** הרה"ג אברהם שלום בן אסתר, עמרם בן שמחה, יעל בת רבקה, שושנה בת ישועה, נעמי בת שרה, חיים בן מלכה, סולטנה בת סעדיה, אליס בת זוהר, יהודה בן עישה, אברהם בן שרה, סימי בת ימנה, משולם בן צבי, שלום בן סוליקה, ר' שמעון בן איז'ה, סעדיה בת רחל, דוד בן אסתר, מרסדס בת תמר, מסעוד בן אנושה, ששון בן שרה, חיים חי מנחם בן בלנש, דוד בן דורית, יצחק בן רחנה, הרב חיים בן סעדיה, מרדכי בן סולטנה, ג'ריה בת עסילה, יצחק חיים בן מרסדס, מוזל בת נוהר זהבה, רפאל חיים בן חביבה, אברהם בן פרחזה, ישועה בן רחל, מסעודה בת תמו, דניאל בן סעדיה, מלך בן יצחק סנדר, דניאל נתן בן רפאל, רפאל בן שמחה.

אמרה צריכה אני לאכול מחמת צער לידה, אין מאכילים אותה [אבל אם אמרה צריכה אני לאכול מחמת שמכביד עליה החול, מאכילים אותה כדרך שמאכילין כל חולה שאומר "צריך אני" (ש"ע תרי"ח, א)] (ש"ע תרי"ד, ד ומ"ב יב). ואשה שהפילה לאחר 40 יום להריונה דינה כדן יולדת הנ"ל (רצ"ה).

וכל הימים הנזכרים הם מעת לעת (ואין אומרים מקצת היום ככולו), כגון, שאם ילדה בז' בתשרי בשעה 4 אחר הצהריים, שלושת הימים מסתיימים ביום-הכיפורים בשעה 4 אחר הצהריים, וקודם שעה זו הרי היא כדן יולדת תוך 3 ימים שאינה מתענה כלל, וצריכה לאכול [ומשעה זו ואילך דינה כיוולדת מ-3 ימים ועד 7 כנ"ל] (מ"ב תרי"ד, יג; רצ"ה ורצ"ד).

מג. אכילה ושתיה לשיעורים – החולה או היולדת שמתור להם לאכול ולשתות ביום-הכיפורים, אוכלים ושותים "לשיעורים" (ש"ע תרי"ח, ז) כפי ההכרח לקיום גופם (ע"י באה"ל שם, ח). **אכילה לשיעורים**, פירושה, אכילת מנות קטנות של 30 סמ"ק (ע"י ש"ע, וכך נהוג להורות), בתנאי שבין סוף אכילת מנה אחת לתחילת אכילת מנה אחרת, ימתין 9 דקות (ש"ע שם ותרי"ב, ג-ד) [ורשאי לאכול מאכלים מזינים עשירים בקלוריות, כגון: בשר, ביצה, דבש, ביסקויטים וכדו'. – הדבר פשוט שמדידת שיעורי תורה באכילה היא לפי **נפח** (סמ"ק) ולא לפי משקל (גרם), וברוב המוצרים ממני-מזונות יש הפרש גדול בין הנפח למשקל. לדוגמה: קרקרים (יחייה וצ"ח), לחמית(יחייה), ביסקויט פתיבר (יחייה וצ"ח), בייגלה (16 יחי"י), עוגיות מחיטה מלאה וכדומה, יש לאכול מהם 10 גרם, שבמשקל זה יש נפח כ-30 סמ"ק (וכן הוא בדרך כלל ביתר מוצרי המזונות), ואם יאכל מהם 30 גרם, הרי הוא אוכל למעלה מ-60 סמ"ק, ועובר באיסור כרת (באה"ל תרי"ח, ח); וכן בפרוסת לחם אחיד יש כ-100-120 סמ"ק, וצריך לאכול פחות מרבע פרוסה (קוני' ואת הנחלים ארנון; 199 כרית השלם. וע"י אר"ת תש"ע ט"ו 19)].

שתייה לשיעורים, פירושה, שתיית מנות קטנות פחות מ-40 סמ"ק [וימדוד ע"י מזרק גדול, מדיד תרופות, בקבוק טינוק מדוייק (כחברת AVENT) ויסמן בכוס], בתנאי שבין סוף שתיית מנה אחת לתחילת שתיית מנה אחרת, ימתין 9 דקות (ש"ע תרי"ח, ח) [אין חיוב לשתות דוקא מים או לפוגמם, אלא ישתה חלב, מיצי פירות, תה עם סוכר, קולה]. אבל בין אכילה לשתיה (ולהיפך), אין צריך להתמתן כלל, ומיד כשסיים לאכול יכול לשתות (ש"ע תרי"ב, ב). אך **אין** לאכול ולשתות ביחד (הליכוי"ש, ג). [אם מחמת שהחולה ילך לבית-כנסת יזדקק למנה נוספת, אין לו ללכת לביהכ"נ. כל שכן שלא יאכל סתם בין ארוחה לארוחה. – רוב החולים יכולים להמנע לגמרי מאכילה ולהסתפק בשתייה. את הקלוריות הדרושות, ניתן לקבל גם במשקאות הנ"ל. לרוב, הכמות ההכרחית לשתיה ליום, היא ליטר עד ליטר וחצי ליום (במקרים מסויימים יש צורך בכמות כפולה). רצוי לקבוע עד איזו שעה יכול החולה לצום באופן מוחלט. על פי רוב, אפשר לצום עד הבוקר ללא סיכון. ובכל הנ"ל יש להיוועץ ברופא (ד"ר שושהיים)].

ואם הרופא אומר שהחולה צריך לאכול ולשתות כהרגלו (ולא בשיעורים), או שהחולה אומר כן, או שאנו מסופקים בדבר, מאכילים ומשקים אותו כל צרכו מיד (ש"ע תרי"ח, ח). [והחולה שאוכל ושותה ביום-הכיפורים, אינו צריך לעשות קידוש קודם האכילה, הואיל והוא יום תענית לכלל ישראל (מ"ב שם, כט; ש"ע). ונוטל ידיו עד הזרוע, ומברך פעם אחת על האכילה הראשונה, ובסוף כל מה שהוצרך לאכול יטול מים אחרונים ויברך ברכת המזון (ש"ע; נס"ג מ"ב, ג), ואומר "יעלה ויבוא... ביום-הכיפורים הזה, ביום סליחת העון הזה". ואם שכח, אינו חוזר (ש"ע שם, י; מ"ב שם; ש"ח)].

מז. קטנים – (א) קטן פחות מגיל 9 שנים אינו מתענה כלל ביום-הכיפורים, ואפילו תענית שעות. ואף אם הוא רוצה להתענות, מוחים בידו ומאכילים אותו (ש"ע). (ב) קטן בן 9 שנים שלימות, מתענה לשעות (ש"ע תרס"ז, ב), שאם היה רגיל לאכול בשעה 8 בבוקר, מאכילים אותו בשעה 9 או 10. היה רגיל לאכול בשעה 9 בבוקר, מאכילים אותו בשעה 10 או 11. הכל לפי כח הבן. [ולכן על ההורים לשים עיניהם עליו בערב יום-הכיפורים שיאכל וישתה כהוגן, וירבה לו בשתייה, כדי שלא יהיה זקוק לכך עד למחרת בבוקר. ואם התעורר בלילה ומבקש לשתות, יש להקל להשקותו (ש"ע)]. (ג) נער שהשלים 12 שנה, ונערה שהשלימה 11 שנה, בזמנינו שאין הקטנים בריאים כל כך, ולא מסוגלים להתענות יום שלם כראוי, יתענו עד חצות היום ולא יותר (ש"ע). (ד) נער שהגיע לגיל בר-מצוה, דהיינו שהשלים 13 שנה ויום אחד, ונערה בת-מצוה שהשלימה 12 שנה ויום אחד, צריכים להתענות ביום-הכיפורים. ואם הם חלשים ביותר, יש להתיעץ עם רופא (ש"ע).

מז. רחיצה/נטילת-ידים – אסור לרוחץ ביום-הכיפורים, בין במים חמים או צוננים, ואפילו להושיט אצבעו למים, אסור (ש"ע תרי"ג, א). ולכן, לא ירחץ פניו (מ"ב, ג), וכן אסור לרוחץ פיו (רמ"א שם, ד)